

ЦІНА ШЛЯХЕТСЬКОГО ПОХОВАННЯ НА ВОЛИНІ НАПРИКІНЦІ XVII ст.

Традиційно «фунеральною» проблематикою, тобто різними аспектами поховання, займалися археологи, історики мистецтва і літератури, антрополози, етнографи. Активне зацікавлення істориків питаннями смерті почалося досить пізно — з 60-х років XX ст. Сьогодні дослідники порушують різні аспекти проблеми, пов'язані з оформленням останньої волі, роллю у поховальній церемонії родини та різних інституцій (церкви, цехів, братств, шпиталів), перебігом церемоній, технічною стороною поховань (вироблення труни, приготування тіла, жалобний одяг і т.п.), харитативними моментами. Натомість питання видатків на ці цілі залишається дещо осторонь, навіть у випадку доброї збереженості джерел. На цій обставині наголошує, зокрема, польський історик Анджей Клондер у нещодавно опублікованій статті з приводу поховань міщан з польських теренів Речі Посполитої¹. Проблема коштів, що виділялися на поховальні церемонії київськими і волинськими міщанами, вже частково порушувалася у моїх роботах². У підсумку можна зауважити, що міщани як з польських, так і з українських теренів Речі Посполитої серйозно переймалися проблемами свого поховання, призначаючи для цього певні кошти, вказуючи на способи/ шляхи їх пошуку. Помічено, що міська еліта, як правило, заповідала готівку, тоді як пересічні міщани гроші на поховання вишукували в різний спосіб, наприклад, розпродаючи рухоме і нерухоме майно, або навіть доходи з майбутнього врожаю. Найпоширенішою «монетою» було «живе» майно — домашня худоба і птиця, у ремісників — запаси сировини.

---

¹ Klonder A. Koszty pogrzebu w testamentach oraz inwentarzach pośmiertnych mieszczan w dawnej Rzeczypospolitej // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej (далі — КНKM). Rok LIX. Warszawa, 2011, nr 3-4. S. 415-422. Там же вміщено спеціальну літературу по даній темі.

² Білоус Н. Заповіти луцьких міщан кінця XVI — першої половини XVII ст. // Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник ЛДІКЗ. Вип. 7. Луцьк, 2011. С. 191-203; *Її ж.* Тестаменти киян середини XVI — першої половини XVII ст. Київ, 2011; *Bilous N.* Testamenty mieszczan miasta Olyki z lat 1660-1670 // КНKM. Warszawa, 2011, nr 3-4. S. 347-362; *Її ж.* «Тіло моє грішне, з землі взяте, має бути поховане за звичаєм християнським»: поховання волинських міщан у XVII столітті // *Theatrum Humanae Vitae.* Студії на пошану Наталі Яковенко. Київ, 2012. С. 296-308.

Утім, проблеми поховань волинської шляхти, попри велику кількість збережених заповітів (яких нараховується кілька сотень), практично не аналізувалися. Щоправда, згадки в самих тестаментх про кошти на поховальні церемонії спорадичні. Часто самі тестатори не вдавалися в деталі, пов'язані з похороном, обмежувалися загальними фразами, або перекладали ці клопоти на своїх близьких (членів родини), кривних родичів.

Точні суми видатків на поховання знаходимо в посмертних інвентарях майна, яких, на відміну від тестаментів, збереглося небагато. На жаль, в Україні поки що бракує відповідних публікацій, які дозволяли б робити порівняння у ширшому контексті. Виняток складають лише дослідження Наталі Яковенко щодо вибору місць поховання волинськими шляхтичами і князями, зафіксованих у тестаментх XVI — першої половини XVII століть³.

Документи, що публікуються нижче, розкривають нам деякі подробиці поховальних церемоній волинської шляхти та інформують про кошти, виділені на ці цілі. *Перший* з них — інвентар майна померлого у 1674 р. Яна Пригоцького, вписаний до луцьких гродських книг 12 червня 1676 р. на прохання дружини небіжчика Констанції, яка після смерті чоловіка вийшла за Яна Любіча-Гостинського. Інвентар починається з докладного переліку рухомих речей небіжчика: одягу, постелі, сукна, посуду, домашньої худоби; фіксуються також суми, що були виділені на поховальну церемонію.

Отже, дружина небіжчика за послуги ксьондзу заплатила 3 злотих і дала $\frac{1}{4}$ мірки вівса (який на той час коштував по 8 злотих за мірку). На виготовлення труни вона дала столярові 3 злотих. Священик, який чотири тижні «ставав у церкві» та бив у дзвони, отримав 6 злотих. Оббивання труни сукном обійшлося пані Пригоцькій у 17 злотих без 10 грошей (тобто 16,90). За свічки до труни вона заплатила 4 злотих, за виділене місце для поховання дала ксьондзу — 20 злотих, за виголошення «казання» і за церковну службу — 10 злотих. Музикам і півчим було заплачено 10 злотих. За биття у дзвони — 2 злотих. За катафалк і сукно — 2 злотих. За віск для свічок — 18 злотих, за лой на лампи — 3 злотих.

Інші видатки стосувалися поминальної трапези, лєвова частка яких пішла на спиртні напої: за питний мед заплатили 19 злотих, за солод на пиво — 15 злотих, за горілчаний солод — 22 злотих і 15 грошей. На приготування їжі витратили такі суми: за осьмаку пшеничного борошна —

---

³ Яковенко Н. «Погреб тілу моему вибираю с предки моєми»: місця поховань волинських князів // Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI — початку XVIII століття. К., 2012. С. 105–143; *Її ж.* «Освоєний простір», або де заповідали ховати себе волинські шляхтичі // Там само. С. 146–164.

11 злотих, за половину маці жита — 32 золотих, за свіжу рибу — 12 злотих, за піскарів і суху рибу — 5 злотих, за гриби — 2 злотих, за сухі вершки — 2 злотих, за гарнець меду — 3 злотих і 10 грошів, за оселедці — 1 злотий, за цибулю — ½ таляра, за різні корені (приправи) і олію — 15 злотих, за бочку солі — 6 злотих. Загалом на цю поховальну церемонію було витрачено близько 70 злотих, а на поминальний обід — 136 злотих (разом 206 злотих).

Можемо припустити, що такі видатки вважалися нормою для середньозаможної шляхти того часу. Приблизно таку ж суму — 200 злотих на поховальну церемонію заповів луцький шляхтич Павел-Станіслав Скарбошевський. Однак він зазначив у тестаменті (6 грудня 1689 р.), що його мають поховати без усілякої світської помпи, а згідно з християнським порядком у присутності капланів, ченців і ксьондза луцького домініканського монастиря та убогих. На саме поховання та пов'язані з ним потреби тестатор заповів 200 злотих і ще 100 злотих — домініканцям за місце⁴. Через рік його дружина Олена-Олександра Скарбошевська у своєму тестаменті (2 травня 1690) відписала на поховання і свічі 300 злотих («złotych 300 polskich na świece i na wszelką potrzebę pogrzebową zostawię»), на поминання душі — також 300 злотих. При цьому тестаторка теж зазначила, що її мають поховати без «усілякої світської помпи, лише згідно з християнським порядком» («aby bez żadnej pompy świeckiej, tylko według możności i porządku chrześcianskiego było pochowane»)⁵. Ця згадка непрямом засвідчує, що виділена нею на поховальну церемонію сума не вважалася на той час зовеликою. Анна Ладзіна заповіла (1690) поховати себе у луцькому костелі бернардинів перед вівтарем Св. Франціска. На поховання вона призначила 300 злотих, ще 700 злотих заповіла на відправлення мші за її душу перед вівтарем Св. Франціска кожної п'ятниці⁶. Цікаво, що таку ж суму на похорон (загалом 1000 злотих) залишила львівська шляхтянка Ядвіга Демидецька (заповіт від 23 вересня 1714 р.), зазначивши, що йдеться про досить скромну суму, з якої 200 злотих призначались на церемонію і ще 800 злотих — для домініканського монастиря у Коломиї, де вона й заповіла себе поховати⁷.

⁴ «Ciało zaś moje ziemi ma być oddane u ich mciow ojców dominikanów łuckich przy kościele aby bez żadnej pompy świeckiej, iednak według porządku chrzescjanskiego z tak największą assistentią kapłanów, zakonników i ubogich pochowane było. Małzonki mojej miłej urodzonej jej mci paniej Heleny Alexandry i хиєдза przeoru konwentu dominikanskiego upraszam, na który pogrzeb naświєty na wszelką potrzebę do pogrzebu należących złotych 200, a złotych 100 od miejsca tym że ojcom dominikanom łuckim naznaczam...». Див.: ЦДДАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 407, арк. 777–778.

⁵ Ф. 25, оп. 1, спр. 410, арк. 737–740.

⁶ Там само. Арк. 1442–1442 зв.

⁷ Див. додаток до статті Оксани Вінниченко у цьому випуску збірника, с. 295.

Хоча, безумовно, траплялися випадки, коли шляхтичі свідомо відмовлялися від зайвих витрат і поховальних церемоній, переказуючи кошти виключно на благодійні цілі, як-от наприклад Дем'ян Гулевич-Дрозденський. Заповівши (26 червня 1676 р.) поховати себе в церкві села Дроздни, він виділив на ці потреби 50 злотих готівкою. Ще 100 злотих за поминання своєї душі тестатор просив передати двом іншим місцевим церквам у сусідніх селах⁸. Адам Воронецький у своєму заповіті (14 червня 1677 р.) просив організувати похорон без усіляких церемоній, лише відправити мшу у костелі м. Белз, якому через ексекторів передавав 7 молодих яловиць. Окрім цього він заповів дві яловиці до шпитального костелу, два воли — шпитальному пробощу, 30 злотих — домініканському костелу цього ж міста⁹. Волинський мечник Миколай Вільгорський у заповіті (14 квітня 1685 р.) просив дружину поховати його, не витрачаючись на всілякі церемонії («bez wszelakich kosztów niepotrzebnych tego świeckich, nikogo nie słuchając, a woli mojej dosyć czyniąc»). Тестатор висловив тільки одне бажання: аби його труна була чорного кольору («Trumna smalona żeby czarnofarbowana była»)¹⁰. Інший шляхтич — Дмитрій Кароль Воронич, відмовився від поховальної церемонії через нестачу коштів, про що зазначив у заповіті (26 червня 1673 р.). Він просив поховати його тіло виключно в місцевій церкві с. Криничі біля батьків («pochowany aby nigdzie indziej, tylko w cerkwi Krynickiej przy dobrodziejach rodzicach moich pogrzebiono byo») без жодних витрат («aby bez żadnego kosztu pogrzebiono było grzeszne ciało moje, jako przy szczupłości terazniejszych dostatkow moich»). На місцеву церкву тестатор переказував 100 злотих, які ексекutori мали отримати від олицького єврея-орендаря, а криницькому священикові за відправлення сорокоусту заповів плеснивого* коня¹¹.

Про скромний похорон писали у своїх заповітах і заможні шляхтичі. Так, київський стольник, власник м-ка Корнин, що на Житомирщині, Ян Суцанський-Проскура, незважаючи на свої статки, теж зажадав скромного поховання у родовому маєтку, в церкві біля батьків. Тестатор просив, щоб його труна була оббита чорною тканиною, навколо поставлені прості свічки, у його будинку для поминання мали зібратися кілька приятелів та убогих людей, останнім він наказав роздати по півзолотому та нагодувати («prosze aby trumna nie była obita, tylko kirem czarnym a prostymi świeczkami, uprosiwszy kilku przyjaciół, a ubogich jak najwięcej

⁸ Ф. 25, оп. 1, спр. 354, арк. 735–736.

⁹ Там само. Арк. 707.

¹⁰ Ф. 25, оп. 1, спр. 390, арк. 481.

* плеснивий — світло-сірий, сивий, попелястий.

¹¹ Ф. 25, оп. 1, спр. 340, арк. 579 зв.

zaciągnąć w dom, wszystkim ubogim według możności po pułzlotego, po kilku groszy, choć sprzedać iaką szkapę i nakarmić»). Згідно з останньою волею чоловіка, дружина по його смерті повинна була дати кошти на кілька сорокоуствів, збудувати в Корнині біля церкви каплицю Успіння Пресвятої Богородиці зі склепом, при якій мали мешкати два побожних ченця, запрошених із Межигірського монастиря. На користь цього монастиря тестатор записав 3 тисячі злотих, з яких щороку мали сплачувати видеркаф*. Син Стефан був зобов'язаний збудувати у Корнині шпиталь для убогих, сліпих і кульгавих¹². Власник села Дедеркал, що в Кременецькому повіті, Олександр Дедеркало після смерті двох своїх дружин, похованих у бернардинському костелі Дубна, зажадав скромного поховання у тому ж костелі біля своїх дружин без усіляких церемоній («prosze aby było pochowane bez wszelakich apparenty i wymysłów światowych iako najskromniej»). Тестатор просив, щоб по його смерті не читали казань і не проголошували орацій, але передусім — не організовували бенкетів, під час яких «зазвичай пропивали душу» («osobliwie o to prosze, aby żaden z kaznadziejów na chełpe miseriej ludzkiej według praktyki światowej kazania ani oraczej in gloriám ranam (?) nikt się nie ważył, ani bankietów sprawować, na których to więc duszę przepićiu zwykli»). Своїй єдиній дочці Терезі, яка стала черницею монастиря босих кармеліток у Любліні, та цьому ж монастирю він записав 4 тисячі злотих на частині села Дедеркал; певні суми пороздавав убогим¹³. Подібні приклади і далі можна множити.

На жаль, у нашому розпорядженні немає тексту заповіту Яна Пригоцького, де могли би бути вказані й інші суми, які зазвичай виділялися на благодійні цілі — пожертви церквам, шпиталям, бідним і т.п. У виявленому інвентарі, що публікується нижче, такі видатки не зазначені (або ж не були передбачені). Реєстр майна закінчується інформацією про посів і збір урожаю в Острозькій волості та суми чиншу, отримані дружиною тестатора.

Другий документ — тестамент шляхтянки Анни Олізарівни Волчковичової, яка тричі виходила заміж (уперше — за Стефана на Кічкирах Стрибиля, вдруге — Людвіка Здзірського, втретє — за оршанського стольника Яна Кміту) і пережила усіх своїх чоловіків. Текст її останньої волі був укладений незадовго до смерті, 15 березня 1680 р., і незабаром, 22 березня, на прохання синів небіжчиці від третього шлюбу — Адама і

---

* Видеркаф — різновид іпотечної форми кредиту (від нім. wiederkauf — викуп), у результаті чого боржник передавав кредитору майно, яке служило гарантією повернення боргу, зберігаючи за собою право його викупу у визначений термін і за домовлену суму грошей.

¹² Тестамент від 26 серпня 1682 р., див.: Ф. 25, оп. 1, спр. 407, арк. 251–252.

¹³ Тестамент від 17 листопада 1689 р., див.: Ф. 25, оп. 1, спр. 407, арк. 672 зв.–674.

Казимира — записаний до оршанських гродських книг. Через сім років випис із цих книг приніс до луцького гроду зять тестаторки — Ян Оникевич, чоловік її дочки від першого шлюбу Людвіки, яка успадкувала від матері певну суму готівкою і мала на її прохання переказати кошти різним церковним інституціям.

Судячи з тексту заповіту, а особливо з сум, переказаних на користь різних костелів, тестаторка була набожною католичкою (хоча мала предків і родичів православного віровизнання, відомих своєю прихильністю до православних Київського та Луцького братств). Щоб продемонструвати свою покору Богові, вона просила поховати її тіло у луцькому костелі бернардинів під самим порогом («w kościele łuckim u ich mściow ojców bernardynów pod samym progiem kościelnym»). Труна мала бути необбита, а лише пофарбована чорною фарбою, на верхній частині — намальований білий хрест. Анна Олізарівна заповідала одягти себе в погребальний одяг сірого кольору («sama żebym w habicie szarym była położona»). Згідно з її останньою волею, замість катафалку під час заупокійної служби на землі мали розстелити покривало сірого кольору і поставити на нього труну, а після цього віддати сукно ксьондзу. Навколо труни мали поставити чотири свічі. Тестаторка відмовилася від читання «казань» і розпорядилася переказати ці кошти на благодійні цілі — різним костелам і убогим, які мали молитися за спасіння її душі.

З суми у 7950 злотих, які тестаторка залишила дочці від першого шлюбу Людвіці Стрибилівні Оникевичовій, більшу частину (4 тисячі злотих) дочка повинна була передати костелам, зокрема: 2 тисячі призначались бернардинському костелу в Луцьку, де заповідачка просила себе поховати і де мали відправляти 2 мші щосуботи; 500 злотих — олицькій колегіаті, де було поховане тіло її останнього чоловіка — оршанського стольника Яна Кміти, там же мали відправляти кожної п'ятниці упродовж 10 років службу за душі її та померлого чоловіка у каплиці, де знаходилася чудотворна коростишівська ікона Божої Матері; 40 злотих — на католицький шпиталь в Олиці, за що кожну п'ятницю впродовж 10 років убогі повинні були співати поминальні пісні за спасіння душ її та чоловіка у тій же каплиці; 300 злотих — домініканцям у Луцьку, аби ті за її душу протягом шести років щосереді відправляли мшу перед образом Св. Діви Марії; 300 злотих — луцьким бригідкам, за що ті мали пам'ятати про її душу; 200 злотих — бернардинам у Сокалі, за це щовівторка перед образом Св. Анни протягом чотирьох років вони мали відправляти молебень. Крім того, для бригідок у Любліні дочка повинна була придбати срібну лампаду за 100 злотих і поставити перед образом Св. Діви Марії, який знаходився на хорах; такі ж дари передбачались і для костела Св. Духа в Любліні: перед чудотворним образом Св. Діви Марії мали поставити срібну лампаду за 100 злотих. По 100 злотих на потреби

хворих призначалось боніфрателям у Любліні та Луцьку. На таку ж суму могли розраховувати реформати і францисканці в Любліні. За усі ці пожертви вони мали молитися за спасіння душі небіжчиці.

Значні суми на пожертви тестаторка записала на своїх маєтностях і коштах, відданих у борг, які повинні були передати костелам її сини. Так, серед боржників Анни Олізарівни була померла на той час мати короля Яна III Собеського — Софія-Теофілія з роду Даниловичів, дружина краківського каштеляна Якуба Собеського. Її борг у 65 тисяч злотих тестаторка заповіла синам Адамові і Казимирові Кмітам, які по отриманні цієї суми зобов'язані були пожертвувати 1 тисячу злотих на костел і стільки ж на монастир, розташованих на Ясній Горі у Ченстохові (де знаходилася чудотворна ікона Божої Матері). За це ченці мали молитися за спасіння душі Анни Олізарівни та її померлих чоловіків. Синам у спадок також дісталось м-ко Іванків в Овруцькому повіті Київського воєводства, яке тестаторка свого часу успадкувала від матері — Ельжбети Ложчиної Олізарової, дочки київського підчашого Лаврина Лозки та Анни Гулевичівни. З цієї маєтності Адам і Казимир мали сплатити посаг своїй сестрі Катерині, коли та виходитиме заміж, у сумі 5 тисяч злотих, а також 2 тисячі передати на пожертви: 700 злотих до оршанської конгрегації, 500 злотих — Києво-Печерському монастирю, 300 злотих — до іванківської церкви, де мали молитися за душу її діда і баби, 500 злотих — до коростишівської церкви в старій частині міста, де знайшла свій останній спочинок тестаторка.

Іншому синові — Стефану Здзірському — Анна Олізарівна записала на маєтності Коростишів суму в 40 тисяч злотих, по отриманні якої він повинен був виплатити рідній сестрі Кристині 10 тисяч злотих і передати пожертву в 2 тисячі на реставрацію коростишівського костелу, де щосуботи мала відбуватися мша за упокій душі її та її померлого батька Людвіка Олізара Волчкевича.

Тестаторка просила канцлера Великого князівства Литовського Криштофа Зигмунта Паца, коронного польного писаря Стефана Чарнецького, овруцького старосту Миколая Сапегу, київського підкоморія Маріана Чаплича, луцького земського підсудка Володимира Гулевича та луцького земського писаря Яна Гулевича бути виконавцями заповіту. Запрошення осіб такого рангу до кола ексекуторів та опікунів свідчить про високий соціальний статус родини тестаторки.

Заповіт Анни Олізарівни Волчковичової також цікавий багатьма біографічними деталями: докладно перераховані маєтності, успадковані та набуті нею упродовж життя у Волинському та Київському воєводствах, а також у білоруських землях, вказані шляхи їх придбання, розкриваються стосунки в колі родини та близьких їй осіб тощо. Тестаторка переймалася

тим, аби усі її діти жили в злагоді й любові, шанували Бога і не забували своїх предків.

Про долю своїх дітей потурбувалася і луцька шляхтянка католицького визнання Катерина з Фальковських, яка по смерті вбитого (по *tyrańskim zabiciu*) першого чоловіка Самуеля Щеньовського вдруге вийшла заміж за Яна Олександра Закшиницького. У 36-літньому віці, після трьох років подружнього життя, у тестаторки віднялися ноги. По безнадійних спробах лікування 2 червня 1689 р. Катерина написала тестамент, а перед 26 жовтня того ж року померла. У заповіті вона просила чоловіка, попри зубожіння і відсутність статків, поховати її при домініканському костелі або на цвинтарі у боніфрателів на стежці, а якщо буде можливо — біля костельного порога¹⁴. Православна шляхтянка Теофіла Рогозинська, дружина Мартина Воронецького, у своєму тестаменті (12 квітня 1676 р.) просила чоловіка поховати її на території православної святині — білостоцького монастиря¹⁵, якому відписала 200 злотих. Цю суму мали передати під час поховання ченцям, зобов'язавши їх читати сорокоусти. Крім того, 30 злотих чоловік мусив роздати різним шпиталям; така ж сума передбачалася на сорокоуст церкві у Райгороді, де проживала родина тестаторки¹⁶.

Поховання на території костелів/церков і монастирів, надання на їх користь значних сум готівкою мали забезпечити спасіння душі і перебування тестаторів у житті спільноти після смерті. Висока побожність була характерна для багатьох мешканців Речі Посполитої другої поло-

¹⁴ «Nie mając żadnych majątności, dostatków, srebra, klejnotów, a nie jakichkolwiek bogatych sprzętów domowych, ani sum gotowych, koni, bydła, ani ochędostwa i choć było z łaski bożej to po większej części tak za żywota pomienionego pana Szczeniowskiego, małżonka mego pierwszego tasz Najwyższego ręka, która była dała, przez różne przypadki, jako i po tyrańskim zabiciu jego przez prawo dochodzić głowy ostatek odebrać raczyła, i przy ubostwie wielkim się została... ciało moje grzeszne proszę małżonka żeby przy którymkolwiek kościele w Łucku, gdzie uprosić może (ponieważ po mnie nic nie zostaje), tylko z szczególnej swojej życzliwości małżeńskiej, jako mi za żywota, a osobliwie w chorobie mojej z stawiania i pracy rąk swoich, na burku zostając, oświadczył, przy kościele ich mciow ojców dominikanów, albo ich mci ojców bonifratelów, na cmentarzu w ziemię na ścieżce, a jeżeliby można u progu kościelnego według ubostwa swego pochowały». Див.: Ф. 25, оп. 1, спр. 407, арк. 585–586.

¹⁵ Михайлівська церква і монастир у селі Білосток (нині село Луцького р-ну Волинської обл.) були засновані у 1636 р. луцьким земським писарем Семеном Гулевичем-Воютинським (пізніше — православний перемишльський і самбірський єпископ Сильвестр). У храмі знаходилася чудотворна ікона Пресвятої Богородиці. В кінці XVII — поч. XVIII ст. іконостас розписував Йов Кондзелевич. Докладніше див.: *Абрамович В.* Историко-статистическое описание села Белостока и бывшего здесь монастыря. Составлено на основе документов, хранящихся в архиве Белостокской церкви. // ВЕВ. 1870. № 22. — ч.н. С. 727–736.

¹⁶ Ф. 25, оп. 1, спр. 407, арк. 295–296.

вини XVII ст. Дослідниками помічено, що проблемою Остаточного порятунку особливо переймалися жінки католицького визнання, які жертвували значні суми на релігійні та благодійні цілі¹⁷. Тож публіковані нижче документи мають неабияку джерелознавчу цінність, зокрема (хоч і фрагментарно), розкривають подробиці, пов'язані з витратами на поховальні церемонії та побожністю волинської шляхти останньої третини XVII століття.

Підсумовуючи, зазначу, що написання цього тексту і публікація вибіркового актів мали на меті привернути увагу до дослідження й публікації інвентарів посмертного майна і тестаментів української шляхти та міщан ранньомодерного часу. Аналітичні розвідки з цієї тематики та видання джерел вже стали звичними для історіографії інших країн, тож хочеться сподіватися, що невдовзі зміниться на краще і ситуація в Україні.

Документи

№ 1

**1676 р., червня 12. Луцьк. — Інвентар майна,
укладений по смерті шляхтича Яна Пригоцького**

Облята реестру позostalых речей по небожьчику
его милости пану Яне Прыкгоцькомь

Року тысяча шестсотъ семьдесятъ шостого,
мсца июня дванадцатого дня

На уряде кгородскомъ в замку его королевьское мл. Луцькомъ передо мною Александромъ Езерковскимъ, наместникомъ буркграбьства и замку Луцького, и книгами нинешьними кгородскими луцькими, становьши персоналитерь урожоный его мл. панъ Янь Любичъ Кгостиньский тотъ реестрь позostalыхъ речей по небожьчыку его мл. пану Яне Прыкгоцькомъ, малжонку первшомъ урожоное ее мл. панее Констанции Писча-

---

¹⁷ Див., наприклад: *Mrozowski K.* Religijność mieszczan późnośredniowiecznej Warszawy w świetle najstarszych zachowanych testamentów // КНKM. Rok LVIII, 2010, nr 2. S. 191–196; *Bilous N.* Testamenty mieszczan miasta Ołyki z lat 1660–1670... S. 347–362; *Karpiński A.* Dobroczynne i religijne legaty lwowskich mieszczan w świetle ich testamentów z lat 1550–1700 // КНKM. Rok LIX. Warszawa, 2011, nr 3–4. S. 363–378.

ловъны, теперешнее Яновое Любичовое Кгостынское, мальжонки своее, для вписаня до книгъ пер облятамъ подаль, просячи абы был прынятый и до книгъ вписанный. Которого я уряд, прымуючы, читалемъ и такъ се в собе писаныи мает // [741 зв.]

Regestr pozostałych rzeczy po niebożczyku pierwszego małżonka mego Jana Przygockiego, to jest: sukna kontusz czarny sukienny, lisami podszyty staremi, żupan czarny swistowy domowego swistu i szabla. Suknie białogłowskie pierwszego małżeństwa, to jest sukienka kitajkowa błękitna z galonkiem srebrnym pilsnią podszyta. Druga sukienka barszczowa adamaszkowa z pasamanem jedwabnym barszczowym, żułтым kirem podszyta. Trzecia turecka muchajerowa czerwona z pasamanem czarnym jedwabnym, pilsnią podszyta. Czwarta czerwona wybiiiana. Szustokor sukienny nakrapiany z guzikami jedwabnymi, lizkami podszyty. Szóstokor koralowy sukienny stary z galonkiem srebrnym, lisami podszyty. Szóstokur czarny tabinkowy. Snurowka turecka muchajerowa z pstrym jedwabnym pasamankiem. Czapka z sobolcem sukienna oliwkowego sukna, czapka lamowa z ogonkami, czapka gronostajowa zielona atlasowa, czepek fialkowy jedwabny. Zarękawie sukienne zielone, zaslonka tafty zielonej kitajki poła iedna, kołdra stara, plocienkowa. Płotek stary pstry.

Pościei. Poszewek trzy, czarnym jedwabiem szyte, poszewek trzy rąbkowych z forbotkami, znowu poszewek trzy rzezaniem szyte. // [742] Poszewek trzy z koronkami domowej roboty, poszew wielkich na pierzynę trzy, do tego poduszki dwie i pierzyna, prześcieradeł dwie, towalen jedna czarnym jedwabiem szyta, druga czerwonym szyta. Rękawy białe iedwabiem szyte. Fartuch rzezaniem szyty. Obrusow cztery rownych. Koszul sześć. Sztuczka rąbku, sztuczka płotna, podwik trzy z zabołociem, pułsetek płotna myczkowego, a trzy kawałki płotna domowego. Obrusów wielkich dwa domowych nowych. Ręcznikow suwoj domowych.

Cyny sztuk siedm, to jest pułmiskow pięć, talirzow dwa, łyszka srebrna jedna, miedzi funtów sześć starej. Skrzyń trzy: zielona, czerwona i biała.

Regestr bydła. Koniej to jest różnej maści podjezdek wrony, drugi podjezdek gniady, trzeci podjezdek cisawy, klacz masłowata stara, zrzebica i klacz wrona, wołów sześć, byków dwa, teliczek trzy, krów cielnych pięć, jałowic pięć, cieląt troie, owiec macirek starych ośmnaście, baranów dwa, skopów dwa i jagniąt jedenaścioro, kuz sześć, kozieł jeden, świni dwie, wieprzów dwa, podswinków sześcioro, gęsi sześć, gąsior siódmy, kaczek troje, indyków dwa, indyczek cztery.

Regestr wydatku po śmierci niebożczyka małżonka mego z własnych ubogich zasług moich, także roschodów pieneznych z własnych zasług w roku tysiąc sześćset siedmdziesiąt // [742 зв.] czwartym, dnie i miesiący różnych. Naprzód xiędzu złotych trzy i owsa czwierać. Owies był na ten czas po złotych ośmiu temu xiędzu, co go disponował na śmierć. Za trumnę stolarzowi złotych trzy. Popowi, co w cerkwi stał niedziel cztery i za dzwonienie temu popowi

dałam złotych sześć. Za sukno na trumny obicie złotych siedmnaście bez groszej dziesięciu. Za świeczki do trumny złotych cztery. Od miejsca xiędzu złotych dwadzieścia. Za kazanie i za msze złotych dziesięć. Muzyce i śpiewakom złotych dziesięć. Za dzwonenie złotych dwa, za robienie katafalku i od sukna złotych dwa. Za wosk na świece złotych ośmnastie. Za łój na lampy złotych trzy.

Na ten że pogrzeb roschód pieniędzy na różne rzeczy. Naprzód za miód złotych dziewiętnaście. Za słod na piwo zatrzec złotych piętnaście. Za gorzałczany słod złotych dwadzieścia i dwaj groszej piętnaście. Za pszenną mąkę za ośmakę złotych jedenaście. Za pułmace żyta złotych trzydzieści i dwa. Na ryby świeże złotych dwanaście. Za piskorze i suche ryby złotych pięć. Za grzyby złotych dwa. Za suche śliwki złotych dwa. Za garniec przasnego miodu // [743] złotych trzy i groszej dziesięć. Za śledzie złoty jeden. Za cybulę pułtalera, za korzenie różne i za oliwę złotych piętnaście. Za beczkę soli złotych sześć.

Crescentia ostroska. Posiałam zboża jarego różnego, to jest jęczmieniu czwierć jedna, owsa mac pułtory i hreczki maca i ośmaka, grochu ośmak pułtory, jarej pszenicy ośmaka, a kupiłam za własne swoje pieniądze drugą ośmakę za złotych siedm. Użynek zboża ozimego i jarego żyta ozimego uzełam kop sto i pułtory kopy, która kopa z nowego dawała po pułtory ośmaczki. Tegoż posiałam mac dziesięć, ostatek zostało na domowy roschod. Jęczmienia uzełam pułdziewięty kopy, z którego wymłociła pułmace. Owsa kop dwanaście, kopa dawała po czwierci. Hreczki kop pułdziewięty, z tego namłocili macę i ośmakę pszenicy jarej, uzełam kop jedenaście, z tego wymłociłam ośmak siedm. Grochu kop sześć, z tego wymłocili ośmak sześć.

Chłopskie // [743 зв.] czynsze. Od Korenczuka owsa pułmace, siana woz, kapłonów dwa, gęs; Subot owsa pułmace, gęs, kapłonów dwa, pieniędzy złoty jeden. Mikita — owsa pułmace, gęs, kapłonów dwa, pieniędzy złoty jeden. Machno — owsa pułmace, gęs, kapłonów dwa, pieniędzy złoty jeden. Sidor — owsa pułmace, gęs, kapłonów dwa, pieniędzy złoty jeden. Ułas — owsa pułmace, gęs, kapłonów dwa, pieniędzy złoty jeden.

У того реестру подпись руки в тие слова Jan Lubicz Gostyński.

Который же то реестръ за поданемъ и прозбою вишменованое особы подавающее, а за моимъ урядовымъ принятемъ до книгъ есть вписанный.

№ 2

1680 р., березня 15. Чергаров. – Тестамент Анни Олізарівни Волчковичової, дружини оршанського стольника Яна Кміти

Випис з оршанських гродських книг від 22 березня 1680 р.,
вписаний до луцької гродської книги 18 лютого 1687 р.

Oblata testamentu zeszej jej mści paniej Anny Olizarowny Wołczkowiczowej
Janowej Kmiciowej, stolnikowej orszańskiej

Roku tysiąc sześćset ośmdziesiąt siódmego
miesiąca februarij, dnia ośmnastego

Roczki sądowe grodzkie łuckie od dnia trzydziestego, miesiąca januarij, roku teraz idącego wysz na akcie mianowanego przypadłę, a dla pewnych raty do dnia siedmnastego, miesiąca februarij odroczaią. Tegoż dnia sądownie zaraz odprawować się zaczęte przede mną Wojciechem Stanisławem Czermińskim, podczaszym wołyńskim, podstarościm grodzkim łuckim i xięgami niniejszymi grodzkimi łuckimi comparens personaliter urodzony jego m. pan Jan Onikiewicz podał per oblatam testament, ekstraktem wydany z xiąg grodzkich starostwa Orszańskiego authentyce z pieczęcią starościnską przyciśnioną urodzonej jej mści paniej Anny Olizarowny Wołczkowiczowej Janowej Kmiciowej, stolnikowej // [108 зв.] orszańskiej, prosząc mie u sądu o przyjęcie i do akt grodzkich łuckich wpisanie. A tak ja, urząd, in excendo affectationi offerentio ad acticandum przyjmuiąc czytałem i temi iest napisany słowy.

Wypis z xiąg grodzkich starostwa Orszańskiego. Data od narodzenia Syna Bożego tysiąc sześćset osiemdziesiątego, miesiąca marca dwudziestego wtórego dnia. Na urządzie grodzkim hospodarskim orszańskim przede mną Hieronimem Romanem Buczackim Tworowskim, podstolim i podstarościm orszańskim, od wielmożnego jemści pana Marcina Kryszpina Kerszejszena, orszańskiego i plongańskiego starosty, tywóna wileńskiego ustanowiony. Postanowiwszy się oczewiście jej mśc pani Anna Olizarowna Wołczkiewiczowna Janowa Kmiciowa, stolnikowa orszańska, tem testamentem ostatniej woli swej ich mm. panom Adamowi i Kazimierzowi Kmiciom, synom jej mości, jako i inszym osobom niżej mianowanym, na rzecz w niem mianowaną służące pokładała ku aktykowaniu do xiąg grodzkich orszańskich podała w tę słowa pisany.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Niech się stanie wola Trójce Przenaświetszej. Amen.

Ja, Anna Olizarowna Wołczkiewiczowna Janowa // [109] Kmiciowa, stolnikowa orszańska, uważywszy sobie niepewność życia ludzkiego i wszelką

odmienność tego świata iż o jedną godzinę i moment by najzdrowszy człowiek częstokroć u mogiłę upadać musi i podziemnych grobowców stawać się mieszkaniem. Tedy i ja, kładąc to sobie przed oczy abym Bóg w niespodziewaną czasem nie kazał ustąpić s tego świata godzinę, uważylem sobie żebym wcześniej ile na ten czas na umyśle, rozumie moim i ciele zdrową zostaie dispositią ostatniej woli między dziatkami trojga małżęstwa dostatecznie uczyniła rozporządzenie, które dla wszelkiej zgody, miłości i pożycia dobrego niemi ku czci, ku chwale Trójcy Przenaświętszej zacynam.

Naprzód duszę moją grzeszną przez przyczynę matki Przenaświętszej patronów świętych i wszystkich świętych Panu Bogu w ręce poleciwszy, ciało moje grzeszne, jako ziemie ziemi oddaie, którą dzieci moje termin jako najkrótszy, złożywszy i koszt spólny na to łożą przypochować mają w kościele łuckim u ich mściow ojców bernardynów pod samym progiem kościelnym. Truna żeby niczym nie była obita, jedno malowana czarno, z wierzchu krzyż malowany biały. Sama żebym w habicie szarym była położona. Katafalku nie trzeba żadnego budować. Na ziemi na sulinie szarym rozesłanym ma trumna bydź postawiona pod czas mszy świętych, a sukno tę xięży oddane być ma. Świec niemniej jedno cztery koło trumny aby były. Kazania // [109 зв.] żadnego nie potrzeba, lepiej ten koszt na ofiary Boże i na ubogie za duszę moje grzeszną ważyć. Inaczej nad wolą moją dzieci moje nie mają czynić, ale to wszystko, co za dispositią moją rozporządzam, powinni wypełnić.

Nim tedy do dalszej mojej dyspositiej przystapie. Zapisuję naprzód na różne kościoły i szpitale cztery tysięcy złotych z summy siedmiu tysięcy dziewięciu set pięćdziesiąt złotych polskich, które sama dała na połowe Kurzyna, odkupując od j.m. pana Stefana Wolinskiego. Te cztery tysiące złote córka moja miła pani Ludwika Strybulowna Oniekiwiczowa, której siostrze prawem spełna wszystkie summe na połowe tegoż Kurzyna zapisuję. Powinna pomienionę legata wypłacić, to iest do tego kościoła, gdzie ciało moje leżeć będzie, ma oddać dwa tysiące złote, a poki nie będzie oddano co rok po dwieście złotych quoty ma dochodzić klasztorowi, za co ich mm. xięży assecuratią dać mają. Iż co sobota dwie mszy czytane za duszę odprawować powinni u potomnę czasy. Do kościoła ołyckiego ichmmsci xięży kanoników, gdzie leży ciało niebożczyka dobrodzieja małżonka mego jm. pana stolnika orszańskiego, ma oddać złotych pięćset, za co co piątek jedna msza święta za niebożczykowską duszę i za moją aby była odprawowana w kaplicy Alorentiej (?) świętej gdzie obraz // [110] cudowny korostyszowski naświętszej Panny przez lat dziesięć. Na szpital ołycki katolicki ma oddać złotych 40, za co aby litanią co piątek za duszę niebożczykowską i moją ubodzy śpiewali lat dziesięć w tej że kaplicy, co należy wiedzieć ich mm. xięży kanonikom. Do kościoła dominikanskiego w Łucku ma oddać złotych trzysta, żeby co szroda msza święta przed obrazem Najświętszej Panny za duszę moją odprawowana była przez lat sześć. Do panien zakonnych do brygidek w Łucku ma oddać złotych

trzysta, za co pamiętać mają na duszę moję. Do Sokala do ich mciow ojców bernardynów ma oddać złotych dwieście, za co co wtorek przed obrazem Świętej Anny przez lat cztery aby msza święta odprawowana była. Do Lublina do ich mści panien zakonnych Ś. Brygidy też córka moja lampę* sprawić ma za złotych sto srebrną przed obraz Naświętszej Panny, który zostaje na chorze. Do Duchy (?) Ś. w Lublinie przed obraz Naświętszej Panny cudowny ma sprawić lampę srebrną za złotych sto. Do ich mci xięży bonifratelów w Lublinie na chorych pomieniona córka moja pani Oniekiwiczowa ma oddać złotych sto. Do ich mci xięży bonifratelów w Łucku // [110 зв.] ma oddać złotych sto. Do ich mci xięży reformatów w Lublinie ma dać złotych sto, do ich mci xięży franciszkanów w Lublinie ma oddać złotych sto. Za co wszyscy ich mci xięża mają Pana Boga prosić za duszę moją grzeszną, a pani Onikiewiczowa bez żadnej ni od kogo przeszkody ma być dzierzącą w spolnej summie siedmiu tysięcy dziewięciu set pięćdziesiąt złotych połowę Kurzyna za moim że prawem. A że od tej że połowy Kurzyna nowy dwór Kurzyński z tylko poddanymi odłączywszy zostawiłam jm. panu Sołtanowi w półtora tysięcy złotych, a spolnie wzięłam pieniądze z synem moim panem Zdzisławem. Tedy znioszszy się z tym że synem moim panem Zdzisławem wolno córce mojej będzie odkupić, a pan Zdzierski puł piętnasta złotych, na co osobliwą intercyzje są i co komu będzie należało według inwentarza do siebie odebrać. Summy zaś które kolwiek mam od godnej pamięci zesłych małżonków moich na różnych dobrach sobie zapisaną, te summy za affekt i // [111] dobrodziejstwa dobrodziejów małżonków moich, które mi od nich za żywota uznawała, zawdzięczyć im chcąc w dzieciach moich każdego małżeństwa i chcąc to dispositią moją zgodę między niemi po śmierci mej mieć, życząc tego aby każdy przy błogosławieństwie boskim z niego się cieszył. Aby naprzód od jemci pana Stephana na Kyczkirach Strybula, małżonka mego, na dobrach jm. wszystkich ojcowskich i macierzystych summę sześćdziesiąt tysięcy sobie zapisaną, jakoż już z miłości mej macierzyńskiej córcę mej pani Ludwicę Strybulownie Onikiewiczowej, wydając zamaż, połowę tej summy ustąpiła, trzydziestu tysięcy i dobra moję pewną w intercyzie mianowaną puściła w possessją. Tak że i drugie trzydzieści tysięcy po życiu moim nikomu innemu, ale tej że córce mojej pani Onikiewiczowej zapisuję i dobra, którem ratione summy sobie zachowana była, w possessją ceduję. A żaden z dzieci moich przystępu do tych dobr mieć niema, gdyż ja kożdemu wracam, co z czyjego domu mam. A jego mci pana Ludwika Zdzierskiego, powtórnego małżonka mego, summę trzydzieści tysięcy złotych na Kurzynie sobie zapisaną, synowi memu panu Stefanowi Zdzirskiemu wracam i zapisuję, w co się niema includować summa siedm tysięcy dziewięćset pięćdziesiąt złotych polskich zostawna wyszej mianowana na Kurzynie, którom ja z mej szkatuły // [111 v.]

* масться на увазі лампада (lampadę).

wyliczyła, wykupując u jmcі pana Wolińskiego, łowczego wołyńskiego i orszańskiego. Od jmcі pana Kmicia Jana, stolnika orszańskiego, małżonka dobrodzieia mego, summę zapisaną sobie na dobrach białoruskich dwadzieścia tysięcy synom moim panom Adamowi i Kazimierzowi Kmiciom wracam i zapisuję. A iż koźdemu wolna dispositia zostaje dobrami ichmciami dziedzicznymi leżącemi i ruchomymi i sumami pieneznymi, jako chcąc dysponować. Tedy ja, mając dobra moję własną dziedziczną ojczystę i macierzystę, na siebie prawem dziedzicznym spadłę tak dysponuję. Naprzód summę u najaśniejszego króla Jegomości teraz szczęśliwie panującego Jana Trzeciego za połowicę dobr Woroskowskich sześćdziesiąt pięć tysięcy złotych po rodzicielce dobrodziejce mojej jej mści pani Helźbicie Łuszczowę* Olizarowej na mię spadła, którą sześćdziesiąt pięć tysięcy została winną świętej pamięci jaśnie wielmożna jej mśc pani Jakubowa Sobieska, kasztellanka krakowska, rodzicielka najaśniejszego króla Jemści. Tedy tej summy jeźelibym ja za żywota mego nie doszła, dzieciom moim panu Adamowi i panu Kazimierzowi Kmiciom zapisuję i dochodzić po śmierci mej pozwalam, i doszedszy mają córce mojej a // [112] siostrze rodzonej swojej pannie Katarzynie Kmiciownie dziesięć tysięcy spełna z tej summy oddać. A za duszę moją zosobna z tej że summy gdy dojdą, mają dać dwa tysiące, tysiąc złotych do Częstochowy, a tysiąc złotych do kalwariej, za co powinni będą Pana Boga błagać tak za duszę moją, tak i małżaków moich. A iż toż summę czterdzieści tysięcy na Korostyszowie od rodzica dobrodzieia mego jemci p. Ludwika Olizara Wołczkiewicza pierwiej małżonce jemści a rodzicielce dobrodziejce mojej jej mści paniej Helźbicie Łuszczance Olizarowej zapisaną, a na mnie iedno przyrodzonym prawem spadła, tedy lubom poniekađ od syna mego pana Stefana Zdzirskiego przez nieostrożność w młodych lecich jego żalem jestem nakarmiona, atoli nie pamiętaiąc na to, niech mu Pan Bog odpuści. Ja jednak z miłości mojej macierzyńskiej tę summę na Korosztyszowie czterdzieści tysięcy złotych zapisuję i po śmierci mojej jeźelibym za żywota nie doszła, dochodzić pozwalam, a doszedszy na siostrze swej rodzonej pannie Krystynie Zdzierskiej dziesięć tysięcy oddać, nie inkludując w tą posagu z Kurzyna onej należącego z dobr ojca jej. Zosobna za duszę moją i rodzica mego dwa tysiąca mu dać z tej że summy na restawratią kościoła korostyszowskiego aby co sobota za dojściem pokoju // [112 зв.] msza czytana zaduszna odprawowana była. A że dotąd wyposażona nie jestem z dobr rodzica mego jemci pana Ludwika Olizara Wołczkiewicza, tedy lubobym czwartą część we wszystkich dobrach rodzica mego naturalnie należeć mają, albo posag córce spadujący czwartej części, gdyż wiedzą wszyscy ichmści panowie obywatele województwa Kyiowskiego z dobr rodzica mego ani posagu, ani wyprawy nie wzięła najmniejszej i owszem koszt swój misculam ważyć na wszystkich trzech rodzonych moich

---

* має бути Łоґczyней.

ichmciow panów Olizarów spółzonych z jej mści paniej Franciszki z Dębian Olizarowej. Jednak, że pociągając affekt rodzonego mego jemci pana Jana Olizara, podsędka kyiowskiego, przeciwko dziatkom moim i respektując na czasy terazniejsze i trudności po rodzicu moim pozostałe, tedy sposobem tyle toteż trzydzieści tysięcy złotych według intercyzy między wielmożnym jm. panem Zamoyskim, strażnikiem koronnym, i samą a zesłym jm. panem Strybylem, małżonkiem moim, postanowionej conserwatiej (?) z tej summy dwudziestu tysięcy córce mojej paniej // [113] Ludwicę Strybulownie Onikiewiczowej, a dziesięć tysięcy córce mej pannie Katharzynie Kmicionie, stolnikowej orszańskiej, zapisuję, którym rodzony mój jm. pan podsędek kyiowski z dobr rodzica mego wypłacić, do żadnych długów płacenia rodzica swego dzieci moich nie pociągając, ponieważ się tak małą summą ja kontentuję i dekret trybunalski lubelski roku tysiąc sześćset sześćdziesiąt wtórego dnia trzeciego julij wypadły i od płacenia wszystkich długów mnie uwalnia. Dobra zaś dziedziczną moję w województwie kyiowskim a powiecie owruckim leżące nazwane Iwanków z przynależnościami po dziadu moim jm. panu Ławrynie Łusce, podczaszym kyiowskim, i Annie Hulewiczownie, pierwszego małżeństwa Łorzczynej, a wtórego Kozarskiej, babcie mojej prawem naturalnym matce mojej należące, a po rodzicielce mojej na mnie jako jedyną córkę spadłą, którą dobra Iwankowskie na mnie należące sąd główny trybunalski lubelski w roku tysiąc sześćset sześćdziesiąt siódmym dnia // [113 zB.] dwudziestego juli dekretem swoim przysądził. A przez exekutią urzędu owruckiego w roku tysiąc sześćset siedmdziesiąt dziewiątego w possessją objęłam. Tę tedy dobra moję dziedziczne synom moim panom Adamowi i Kazimierzowi Kmiciom na wieczność zapisuję. Dokładając tegoż z tych samych dobr, lub za tę w zamianę wziętych mają siostrze rodzonej swojej pannie Katharzynie Kmicionie, skoro zamaż pójdzie, oddać spełna pięć tysięcy, albo majątność jaką dobrą w pięciu tysięcy do oddania summy prawem zastawnym ustąpić, anim zamaż przydzie, co rok po trzysta złotych na ochędostwo i provizję (?), gdzie będzie zostawała mają dawać. Zosobna za duszę niebożczki matki dobrodziejki mojej z tych że dobr Iwankowskich synowie moje mają dwa tysiąca złotych na nie legata obrócić, to jest do congregatjej Orszańskiej siedmset złotych mają dać, bo ta p. matka miłosierdzia wszelkie wychowanie u naukach i pobożności dała. Do Pieczarskiego monastyrza kyiowskiego mają dać złotych pięćset, do cerkwi iwankowskiej za duszę dobrodzieja dziada // [114] i babki mojej mają dać złotych trzysta, do cerkwi korosztyszowskiej na starym mieście, gdzie dobrodziejka rodzicielka leży, mają dać złotych pięćset. Jemśc pan rodzony mój wszystkie aparaty cerkiewne powinien powracać, które jm. pobrał, względem niepokoju do schowania u pana Jerzego Wielehorskiego, podkomorzego włodzimirskiego, że zostaje za pewnym kontraktem siedzenia usarskie godnej pamięci niebożczyka jm. p. Stefana Strybyła, dobrodzieja małżonka mego, którą osobliwym

regestrzem z podpisem ręki mojej pani Onikiewiczowej oddam. Daję tedy na wolę córcę mojej albo tę siedzenia odszukać, albo li też według kontraktu między mną a jego mcią panem podkomorzym uczynionego postąpić, o czym szerzej kontrakt i protestatia wyraża. Długami żadnemi czężkami z łaski Najwyższego Boga nie ociążam miłych dziełek moich, bo wielkiej summy nikomu nie jestem winną, jeno pani Magdalenie Chodakowskiej Danielowej Olszewskiej, która z dziecinych lat swoich, a z dospójścia zamąż mnie służyła. Respektem tych zasług zapisałam onej złotych // [114 зв.] pięćset, którą z dobr moich Iwankowskich jeślubym sama nie oddała, mają synowie moi oddać córcę. Też pnej Alexandrze Olszewskiej zapisuję złotych trzysta gdy dojdzie do lat i przydzie do poszanowienia, mają synowie moi z intraty dobr Iwankowskich wypłacić. Jego m. panu Woroniczowi, stolnikowi orszańskiemu i samej jej mści względem posagu jej mości złotych dwa tysięcy, w którychem puściła dziedziczną dobra synów moich panów Kmiciov nazwane Puzyrów w powiecie Orszańskim, do oddania summy mają ich mści panowie opiekunowie z intraty dobr Iwankowskich cierz synowie moi Adam i Kazimierz do lat przyjdą długu tego dojrzawszy, aby jej mść pani Woronowiczowa, stolnikowa orszańska, uczyniła zrzeczenie z dobr ojczystych i macierzystych. Sługom moim jeżelibym któremi za żywota nie zapłaciła, mają dzieci moi spólnie wszyscy według rejestru ręką moją podpisanego wypłacić. Więcże jeszcze zostają niektóre długi nie wypłacone godnej pamięci zesłego dobrodzieja małżonka mego jm. pana Strybyła, na którą pisma i // [115] dokumentu żadnego dłużnicy nie mają i w testamencie nie są pomienieni, ale nieboszczyk w testamencie swoim na mię, jako wiadomą dobrze tego referował się, za czym ja nie ociążając duszę nieboszczyka jm. pana Strybyła wyrażam jm. pana Onikiewicza, zięcia, i pani Onikiewiczowej, córki mej miłej, aby te długi z dobr męża mego a rodzica swego wypłaciła, mianowicie jm. panu Samuelowi Mererzce złotych czteresta, niebożczykowi xiędzu Markowskiemu plebanowi korosztyszowskiemu, iż niebożczyk ostał winien złotych trzysta. Jeśliby tego kto z krewnych nie upominał, tedy pani Dublańskiej według karty i listu niebożczykowskiego trzeba oddać. Długu zaś niebożczyka jm. pana stolnika na recognitią jm. panu Ciborskiemu winnego złotych czterestaset, zem połowę złotych dwieście wypłaciła, a połowę długu złotych dwieście jeszcze winną zostają. Jeżelibym tych dwuchset złotych za żywota mego nie wypłaciła, dzieci moję panowie Adam i Kazimierz Kmiciowie mają jako naprzedej wypłacić albow ten porządek i dispositią ostatniej mojej woli dzieciom moim uczyniła i z czasu // [115 зв.] ani godziny niemniej, kiedy Pan Bog raczy powołać grzesznego człowieka, jednak zachowuje sobie tę wolność aby dzieci moję żadnemi dobrami ani summami w tym testamencie zapisanemi póki mie Bog w żywocie będzie chować raczył, nie rządzili, ani w onej interessowali aż po życiu moim w ten czas według mojej dispositiej wolno będzie każdemu do swego przychodzić excepto tych dobr, którym już osobliwym prawem dzieciom moim

w possessiã postapiła. Wiêcej do dispositiej mojej nie mając, tylko mi zostaje błogosławieństwo macierzyńskie dać dziatkom moim, którzy przy błogosławieństwie boskim i ja błogosławując w różne lata życzã aby w zgodzie i miłości żyjąc, w sławie i boskiej chwale, osobliwie Adam i Kazimierz Kmiciowie, synowie moi, aby w strzemie ojca i stryja swego wstępowali, upominam onych macierzyńskim affectem. Wtym też upominam osobliwie aby wszystkie dzieci moi duszy mojej i rodziców swoich nigdy nie przepominali, Boski majestat zawsze błagając.

Po skãczeniu tedy dispositiej mojej // [116] nie godzi mnie przypomnieć łask i dobrodziejstw wielmożnego jm. p. strażnika W.X. Litewskiego przeciwko mnie samej i przeciwko dzieciom moim niejako stryj, ale jako ojciec dobrodziej wyświadczał, tudzież i samej wielmożnej jej miłości paniej strażnikowej W.X. Litewskiego za osobliwy respekt i łaski dzieciom moim oświadczone podziękowawszy, upraszam pokornie aby po życiu moim ten że affekt i łaska ku dzieciom moim zostawała nieodmienna, cokolwiek ich mciom oświadczyli i oświadczyć jeszcze zechcã dzieciom moim, to sam Najwyszszy z skarbnicy niebieskiej to i mie nagradzać będzie. A jako stryja i naturalnego opiekuna dobrodzieja jm. pana strażnika W.X. Litewskiego za exekutora i najpierwszego opiekuna dzieciom moim pokornie upraszam, jakoby niebożczyk dobrodziej małżonek mój a rodzony jemści w testamencie swoim upraszał. Z sumy zaś domu matki mojej i ojca mego za exekutorów tego testamentu mego a opiekunów dzieciom moim wszystkim pokornie wpadszy, do nóg upraszam jaśnie wielmożnego // [116 zб.] jm. pana kanclerza W.X. Litewskiego, ufając łasce jemci mego wielce m. pana i dobrodzieia, że jako na krew swoją mając respekt, że chce dzieciom moim bydź dobrodziejom i onym promowować. Wielmożnego jmci pana Czarneckiego, pisarza polnego koronnego, pokornie upraszam aby się od opieki dzieci moich nie wymawiał a łaskã i przekrã młodość onych wspierał. Wielmożnego jmci pana Mikołaja Sapiehę, starostę owruckiego, uniżenie upraszam aby z ich mci spólnie o młodości dzieci moich i o sieroctwie ich chciał wiedzieć, jm. p. Maryana Czaplica, podkomorzego kyiewskiego, jm. p. Włodzimierza Hulewicza, podsejdu ziemskiego łuckiego, jako brata, tudzież jm. p. Jana Hulewicza, pisarza ziemskiego łuckiego, pokornie upraszam za opiekunów tego testamentu mego, aby we wszystkim jako krwi swojej dziatkom moim dobrodzieiami zostawali, za co im Pan Bog Najwyszszy nagrodã i zapłatã będzie. I którą tedy tã mszã ostatniã dyspositiã dokãczymy i onã swoją rękã podpisany o podpis rãk uprosiłam ichmm panów pieczętarzów, którzy się za usnã prosbã moją podpisać raczyli.

// [117] Pisan w Czerharowie, roku tysiąc sześćset osiemdziesiątego, miesiąca marca piętnastego dnia. U tego testamentu przy pieczęciach podpisy rãk temi słowy: Anna Olizarowna Kmiciowna, stolnikowna orszańska, rękã swã; ustnie proszony pieczętarz od osoby wyżej mianowanej do tego testa-

mentu Michał Czaplic; ustnie proszony pieczętarz od osoby wyżej mianowanej do tego testamentu podpisują się Alexander Białobrzeski; ustnie proszony pieczętarz od osoby wyżej mianowanej do tej dispositiej testamentowej podpisują się Stanisław Michał Raczyński m. pr.

Który że to testament za oczewistym podaniem onego do akt przez osobę wyszmianowaną do xiąg grodzkich orszańskich jest wpisany, z których i ten wypis pod pieczęcią urzędową i z podpisem ręki pisarskiej ich mościow panom Adamowi i Kazimierzowi Kmiciom, stolnikowiczom orszańskim, jest wydany. Pisany w Orszy. U tego ekstraktu przy pieczęci grodzkiej correkta jest temi słowy na tyle napisana. W niebytności pana regenta corrygował z xięgami Bohdanowicz.

Który że to ekstrakt za podaniem wyszmianowanej osoby podawającej, a za moim urzędowym przyjęciem wszystek // [117 зв.] z początku aż do końca do xiąg grodzkich łuckich jest ingrossowany.

ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 399, арк. 108–117 зв.